

تأثیر سیاست مذهبی در ثبات حکومت شیعی آل کیا در گیلان

دکتر پروین دخت اوحدی

استادیار دانشگاه خوارزمی

سهیلا نعیمی

دانشجوی دکتری دانشگاه خوارزمی

چکیده

آل کیا حکومتی شیعی و محلی بود که در فاصله ی سده های هشتم تا دهم هجری قمری ، در نواحی واقع در شرق سفید رود موسوم به « بیه پیش » قدرت را به دست گرفت . فرمانروایان این حکومت جملگی از سادات بودند که نسب خود را به امام سجاد (ع) می رساندند . آنها دویست و پنج سال در نواحی شرقی سفید رود حکومت کردند . اساس حکومت آنها متکی بر امور نظامی و زمینداری بود و حاکمان آل کیا در رأس قدرت نظامی و سیاسی قرار داشتند . در سال ۱۰۰۰ هجری قمری با حمله ی شاه عباس به قلمرو آنان و فرار خان احمد خان (آخرین حاکم آل کیا) به خارج از گیلان ، بساط حکومت کیایی برچیده شد . این نوشتار بر آن است تا سیاست مذهبی حاکمان کیایی و تأثیر آن در حفظ وحدت و انسجام قلمرو آنان را تبیین نماید.

کلید واژه ها : آل کیا ، صفویه ، حکومت محلی ، گیلان ، سیاست مذهبی

مقدمه

از دوره های باستانی تا زمان شاه عباس اول حکومت هایی که در گیلان به قدرت می رسیدند ، به شکلی مستقل از حکومت های بزرگ در ایران قدرت را در دست داشتند . گیلان به لحاظ اقلیمی و داشتن موانع طبیعی همچون کوه ، جنگل ، باتلاق و آب و هوای مرطوب و بیماری زا چهره ای متفاوت با دیگر مناطق جغرافیایی ایران داشت . این ویژگی در بعد فرهنگی نیز قابل توجه بود ، چرا که مردم ساکن در این ناحیه به ویژه در نواحی کوهستانی آن به دلیل داشتن روحیه ای جنگجویی و عدم سلطه پذیری شهرت داشتند . از بین اقوام ساکن در گیلان دو قوم گیل و دیلم در مناسبات سیاسی این سرزمین ، به ویژه در قرن هشتم تا دهم هجری قمری از اهمیت خاصی برخوردار بودند . بعد از سقوط امپراطوری ساسانی اهالی گیلان از جمله مردمانی بودند که در برابر ورود اعراب به سرزمین خود مقاومت کردند این امر باعث شد که اعراب مسلمان ، قزوین را به عنوان لشکرگاه خود انتخاب کنند .

جنگ و درگیری تا اواخر قرن سوم هجری بین ساکنین گیلان و اعراب مسلمان ادامه داشت و لذا در برخی از منابع اسلامی از مردم این ناحیه با نفرت یاد می شود . در این زمان دیلمیان به خصوص به دلیل ارتباط با علویان مازندران ، امن ترین نقطه را برای داعیان علوی به وجود آوردند و با پناه دادن و اتحاد با آنان ، نفرت حکومت های عربی را نسبت به خود بیشتر کردند . نتیجه این مودت و ارتباط ، پذیرش اسلام از سوی اقوام دیلم و تشکیل حکومتی قدرتمند به نام آل بویه شد و این امر زمینه ای برای شکل گیری حکومت های دیگر شیعی و مستقل در نواحی گیلان در سال های بعد گردید . بین سال های ۷۶۰ تا ۱۰۰۰ هجری قمری حکومتی شیعی موسوم به آل کیا در این ناحیه ایجاد شد .

پژوهش حاضر در صدد پاسخ دادن به چگونگی تشکیل این حکومت نیست ، بلکه هدف اصلی آن بررسی سیاست مذهبی حکومت آل کیا در گیلان و تأثیر آن در حفظ و ماندگاری این حکومت است. سؤال اصلی نوشتار حاضر این است که سیاست مذهبی حاکمان کیایی چه تأثیری در بقا و ماندگاری این حکومت شیعی در مدّت دویست و پنج سال داشته است . فرضیه ای که برای این پرسش مطرح می شود این است که : سیاست مذهبی آل کیا ، حفظ وحدت و انسجام مذهبی قلمرو تحت نفوذشان بود .

اطلاعات ارائه شده در این نوشتار بر اساس روش کتابخانه ای جمع آوری شده است . در این روش اطلاعات تاریخی جمع آوری شده و موارد اختلاف آن با یکدیگر مورد نقد و بررسی قرار

گرفت و تجزیه و تحلیل مطالب بر اساس روش تاریخی و مبتنی بر توصیف و تطبیق و تحلیل محتوا صورت پذیرفت. لازم به ذکر است منظور از سیاست مذهبی در پژوهش حاضر، مجموع اقدامات فرمانروایان این حکومت در طول دو قرن در زمینه ی مذهبی است.

زمینه های قدرت یابی آل کیا در گیلان

آل کیا موفق شد حکومت محلی و مستقلی را در گیلان تجربه کند. این حکومت دارای طولانی ترین حکومت در ناحیه گیلان پس از ورود اسلام بود. در منابع تاریخ گیلان این حکومت به نام های کیاییان و بنی کیا هم معروف هستند. (مرعشی، ۱۳۶۱، مقدمه مصحح، ص ۳۶) این کلمه به معنی بزرگ، با شکوه و فرمانرواست و قبل از به قدرت رسیدن آنها خاندان هایی همچون کیا ملک هزار اسبی در گیلان (مرعشی، ۱۳۶۴، ص ۵۸) و یا کیا حسین چلاوی (واله اصفهانی، ۱۳۷۲، ص ۱۳۱) با این پسوند شناخته شده بودند. آل کیا از سال ۷۶۳ هجری قمری (مرعشی، ۱۳۶۴، ص ۱۶، ۲۸) تا سال ۱۰۰۰ هجری قمری در نواحی شرق سفید رود که در روزگار خود به «بیه پیش» مشهور بود حکومت می کرد.

منابع تاریخی حکام آل کیا را یازده تن و مدت حکومت آنها بر گیلان بیه پیش را دویست و پنج سال می دانند. (واله اصفهانی، ۱۳۷۲، ص ۳۵۴ - روملو، ۱۳۸۴، ج ۳، ص ۱۴۶) برخی منابع نسب این خاندان را به امام سجاد (ع) می رسانند. (شوشتری، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۳۱۷ - غفاری، ۱۳۴۳، ص ۸۴) برخی این انتساب را دستاویزی برای مشروعیت بخشیدن به حکومت آنها می دانند. (منزوی، ۱۳۶۹، صص ۴۱۵، ۴۱۶) با این وجود باید اشاره کرد تا کنون هیچ دلیلی متکی بر استنادات علمی در این موضوع ارائه نشده است.

وضعیت مذهبی گیلان قبل از قدرت یابی آل کیا

ضعف منابع مکتوب تا قرون دوم و سوم هجری قمری در گیلان، باعث شده تا وضعیت مذهبی خاندان های حاکم بر گیلان در پرده ای از ابهام باقی بماند و این ابهام همچنان تا زمان روی کار آمدن حکومت آل کیا در قرن هشتم در گیلان وجود دارد. آنچه مسلم است این است که قبل از قدرت یابی آل کیا دو گرایش شیعه (زیدیه) و سنی در گیلان وجود داشته است. حضور ادیانی همچون یهودیت و مسیحیت در گیلان در منابع قبل از حکومت آل کیا نیز مورد تأیید منابع قرار گرفته است. (مقدسی، ۱۳۶۱، ج ۲، ص ۵۲۰) مورخان از حضور فرقه ای

موسوم به کرامیه و مشبّهه ۱ در گیلان یاد می کنند. (مقدسی ، ۱۳۶۱ ، ج ۲ ، صص ۵۲۸ ، ۵۳۹ - انصاری ، ۱۳۵۷ ، ص ۳۸۳) نقطویه (محمودیه) هم پیروانی در گیلان قبل از روی کار آمدن آل کیا داشت (رایینو ، ۱۳۷۴ ، ص ۲۶) بعد از سقوط آل بویه راه برای به قدرت رسیدن اسماعیلیّه در گیلان فراهم شد . در بیه پیش قبل از قدرت یابی حکومت آل کیا اغلب شیعه ی زیدی ۲ بودند و نواحی غربی آن موسوم به بیه پس بیشتر گرایش حنبلی و شافعی داشتند . (مقدسی ، ۱۳۶۱ ، ج ۲ ، ص ۵۴۲) زمانی که امیر کیای ملاطی (پدر سید علی کیا) بانی حکومت کیایی (تعالیم خود را از ملاط شروع کرد عموم مردم در بیه پیش زیدی بودند . پس از مرگ سید امیر کیا ملاطی ، فقهای لاهیجان با سید علی کیا بیعت کردند و اعتقاد داشتند که : « آنچه شرط امامت است در مذهب زید بن علی علیه السلام که خصایل خمسه است در او موجود است » (مرعشی ، ۱۳۶۴ ، ص ۴۱)

سیاست دینی حکومت آل کیا

سیاست مذهبی حکومت آل کیا را در دو مقطع زمانی می توان مورد نقد و بررسی قرار داد .مقطع اول از زمان شکل گیری حکومت آل کیا تا حکومت سلطان احمد کیا را در بر می گیرد . در این دوران اساس بیشتر جنگ ها بین دو قلمرو بیه پس و بیه پیش بر مبنای اختلافات مذهبی شکل گرفت . بهانه ی این جنگ ها تبلیغ دین بود که حکومت آل کیا آن را در سر لوجه ی سیاست دینی خود قرار داد . بعد از فتح لاهیجان توسط سید علی کیا بود که این شهر تا دو قرن به عنوان مرکز حکومت بیه پیش در مقابل حکومت بیه پس قرار گرفت (همان ، ص ۴۰) . سید علی کیا هدف خود در اغلب جنگ ها را تبلیغ دین معرفی می کرد و در ابتدا با بر پایی مراسم دعا و نیایش از خداوند یاری می خواست (همان ، صص ۴۲ ، ۴۳) او با این سیاست ظریف مذهبی نشان می داد که هدف او توسعه طلبی و تصرف قلمرو نیست و به جنگ های او رنگی مذهبی می بخشید .

^۱ - مشبّهه فرقه ای بود که عقیده داشت خداوند شبیه به مخلوق است و برای او صفاتی را قائل بود (مقدسی ، ۱۳۶۱ ، ج ۲ ، ص ۵۳۹) .

^۲ - زیدیه به امامت زید از نوادگان امام سجاد (ع) معتقد بود . در اصول اعتقادی آنان آمده است که امامت بعد از امام حسن (ع) و امام حسین (ع) در میان فرزندان آن دو امام مستقر شده و هر که از فرزندان آن دو امام با شمشیر قیام و مردم را به امامت خود دعوت کند اطاعت او واجب است (اشعری قمی ، ۱۳۷۱ ، ص ۱۴۲) .

بسیاری از مراسم و مناسک مذهبی و عبادی در این خاندان به اندازه ای مورد توجه قرار می گرفت که در یکی از نبردها، امرای بیه پس زمان حمله را در هنگام نماز تعیین کردند. زیرا عقیده داشتند « چون وقت نماز می شود اگر بر یک پهلوی ایشان ... ده چوبه تیر می زنند ممکن نیست که نماز را قضا کنند » (همان ، ص ۸۲) گاه این نبردها بنا به خواست مردم صورت می گرفت و مورد استقبال حکومت آل کیا هم قرار می گرفت. نکته ای که در خصوص مردم لشت نشاء اتفاق افتاد (همان ، ص ۴۵) .

آل کیا پس از کسب قدرت با تمامی مذاهب و فرقه های رایج گیلان بیه پیش به مبارزه برخاست. بیشترین جنگ های آنان با اسماعیلیه گزارش شده است، اگرچه تمام کسانی که خارج از اعتقادات دینی حکومت آنان قرار داشتند، مخالفان مذهبی آل کیا تلقی می شدند و در واقع « ... در جمیع اوقات و ساعات در فکر آن بودند که هر جا معاندی و معارضی با اهل اسلام باشد، به دفع آن قیام نمایند ... » (همان ، ص ۶۳) با این وجود در جنگی های خود که بیشتر رنگ دینی داشته با مردم مناطقی که فتح می کردند با خشونت برخورد نمی کردند و این نکته خود را در جنگ رودسر بیشتر نشان داد (همان ، صص ۱۰۱ ، ۳۰۰) . مخالفت این حکومت محلی با اسماعیلیه به اندازه ای بود که مورخ رسمی این زمان از پیروان این فرقه تحت عنوان « اصحاب نکبت آئین » و « ملاحده » یاد می کند (همان ، صص ۲۵۱ ، ۵۸) . چنانچه پیروان این فرقه دست از اعتقادات خود بر می داشتند مورد احترام این حکومت قرار می گرفتند و گاه به مقامات بالایی می رسیدند (همان ، ص ۵۵) در غیر اینصورت با شدت و خشونت با آنها برخورد می شد (همان ، صص ۶۶ ، ۶۷ ، ۶۸) .

آل کیا غیر از مخالفان مذهبی، با رقیبان مذهبی خود نیز با شدت برخورد می کرد. چنانچه در زمان سید رضا کیا « فقیه حامد » که خود از علمای زیدی مذهب این عهد بود، « ... در کوب و بوریا پیچیده نطف ریختند و بسوختند تا سایر موافقان مهدی کیا را تنبیه باشد ... » (همان ، ص ۱۳۵) فقیه حامد به دنبال اختلافی که بین امیر محمود، سردار سید رضا کیا و مهدی کیا و دشمنان اسماعیلی مذهب او ایجاد شده بود، به دفاع از سید مهدی کیا برخاسته بود. در این دوران و در تمامی این جنگ ها حکومت آل کیا سعی داشت تا وحدت مذهبی قلمرو تحت نفوذ خود را حفظ کند. در نمونه ای جالب توجه برای حفظ این سیاست دینی، منابع از انتقال مذهب در یکی از ازدواج های بین دو قلمرو بیه پس و بیه پیش سخن می گویند که عروسی از بیه پس به دنبال ازدواج در بیه پیش از گرایش سنی خود دست کشید و شیعه ی زیدی شد (همان ، ص

(۱۷۷) در این مقطع فقهای زیدی مذهب ، اعتبار زیادی یافتند ، تا آنجا که همراه با سفیران گاه برای ارسال پیام صلح اعزام می شدند (همان ، ص ۳۵) . و انجام امور مذهبی همچون حد زدن و توبه دادن ، کسانی که از اسماعیلیه دست کشیده بودند بر عهده ی آنان بود (همان ، ص ۵۵) . در عوض در حکومت آل کیا فرد حاکم ابتدا مورد تأیید علمای زیدی مذهب قرار می گرفت و حکومت وی رسمیت می یافت (همان ، صص ۴۱ ، ۱۱۱) .

در باره ی چگونگی برخورد آل کیا با ادیان دیگر مثل یهودیان و مسیحیان اطلاع زیادی در منابع این عهد به چشم نمی خورد . با در نظر گرفتن این مطلب نمی توان به راحتی اظهار نظر کرد که آیا آل کیا با پیروان ادیان دیگر همچون یهودیان و مسیحیان نیز به خشونت برخورد می کرد یا خیر ؟ اما می توان به حضور یهودیان در گیلان در این زمان یقین داشت . با گزارشی که ظهیرالدین مرعشی ارائه می دهد می توان فهمید آنان در روستایی به نام چاکان (از نواحی جیر کشایه در اشکور) سکونت داشتند و از راه بازرگانی و تجارت امرار معاش می کردند (همان ، ص ۲۴۵) . در زمان سید محمد کیا در یکی از جنگ های آل کیا در ناحیه ی اشکور ، سید رضا کیا فرزند سید محمد کیا ، عداوتی از یهودیان را دستگیر و اموال آنان را مصادره کرد (همان ، ص ۲۴۵) .

مرعشی به درستی به علت دستگیری یهودیان اشاره نمی کند . اما مصادره ی اموال این افراد نشان می دهد که شاید بخشی از منابع در آمد حکومت آل کیا به این شکل فراهم می شده است . از آنجا که چنین نمونه ای در برخورد با یهودیان در کتاب تاریخ گیلان و دیلمستان به همین یک مورد محدود می شود ، نمی توان به صراحت اظهار نظر کرد که رفتار آل کیا با پیروان این دین چگونه بوده است . اعتقاد به شیعه ی زیدی تا زمان حکومت سلطان احمد خان والی کیایی در لاهیجان وجود داشت و آل کیا بعدها به دنبال سیاست دینی خود و مامشات سیاسی با خاندان صفویه ، به شیعه ی دوازده امامی در آمدند و به دنبال آن مردم را وادار به پذیرش گرایش دینی جدید کردند .

مقطع دوم سیاست دینی آل کیا از این زمان با این تغییر گرایش دینی خود را نشان داد . برخی این اقدام را ناشی از سیاست حکومت آل کیا دانسته اند (پابنده ، ۱۳۵۷ ، ص ۹۳۶) و برخی دیگر آن را ناشی از فشار شاه طهماسب ذکر می کنند (رایینو ، ۱۳۷۴ ، ص ۴۹۸) . دسته ای دیگر از پژوهشگران دلایل دیگری برای این تغییر گرایش دینی ذکر می کنند و عقیده دارند که مذهب زیدیه رفته رفته به افول کامل نزدیک شده بود و پویایی سابق را نداشت (میر ابوالقاسمی ،

۱۳۶۹، ص ۴۷). نباید از خاطر برد که این تغییر گرایش دینی و سیاست مذهبی به هر علتی که صورت پذیرفته باشد، راهی برای نشان دادن همکاری این حکومت محلی با حکومت صفوی بوده است. هر چند این سیاست هم نتوانست مانع حمله ی حکومت صفویّه به قلمرو آل کیا شود.

از دیگر سیاست هایی که در بعد دینی می توان به آن اشاره کرد و در حکومت طولانی مدت آنان نیز نقش زیادی داشته است، ادعای انتساب آنان به امام سجاد (ع) است. منابع تأکید بر انتساب عالی آنان دارند (اسکندر بیگ ترکمان، ۱۳۷۷، صص ۴۲، ۴۳). بعد از کتاب مجالس المؤمنین رابینو اولین محققى است که این نسب نامه را مورد تأیید قرار داده است (رابینو، ۱۳۶۹، ص ۱۳۱). این نکته در پذیرش این خاندان از سوی مردم تأثیر زیادی داشت تا جایی که در برخی مناطق مردم به جهت پیروزی آنان در جنگ ها مبادرت به جمع آوری زکات و پول می کردند تا هزینه ی لشکرکشی آنان را فراهم کنند (مرعشی، ۱۳۶۴، ص ۳۸) مردم که از عملکرد سیاسی و اقتصادی و اجتماعی حکومت های قبل از آل کیا رضایتی نداشتند، راه نجات خود را از حکومت های ظالم قبلی پیوستن به خاندانی می دانستند که خود را از نسل امامان شیعه معرفی می کرد.

در مورد واکنش مردم در برابر سیاست جدید مذهبی به وضوح مطلبی در منابع نیامده است اما بعدها با برخی از نامه های خان احمد خان (آخرین حاکم کیایی) می توان فهمید این اقدام با اجبار همراه بوده است. در یکی از نام هایی که از خان احمد خان به دست آمده، برخورد وی با کسانی که بر زیدیه باقی مانده بودند را می توان درک کرد. میر جلیل (از وزرای خان احمد خان) در طی نامه ای از وی خواسته بود تا از فشار زیاد بر «ملا سلیمان» که بر زیدیه باقی مانده بود کاسته شود و به خان احمد خان یقین داده بود که باقی ماندن ملا سلیمان بر مذهب خود خطر زیادی برای حکومت آل کیا ندارد. اما خان احمد خان در جواب او ضمن مخالفت با این نظر، ملا سلیمان را «سگ سیرت» و از «طایفه ی خوارج نهروان» نامیده بود (نوزاد، ۱۳۷۳، ص ۱۸۵).

خان احمد خان نیز مانند اجداد خود با احترام ویژه ای با علمای مذهبی برخورد کرد. در نامه ای که به یکی از علمای گیلان نوشته است، عبارت «خاتم المجتهدین و اقتباس انداز هدی» دیده می شود (نوزاد، ۱۳۷۳، ص ۵۹). برخی منابع خان احمد را «پادشاهی درویش نهاد»

نامیده اند که بر خلاف پدران خود با انکار مذهب زیدیّه، گرایش امامیه را پذیرفت (نظام شاه ایلچی، ۱۳۷۹، ص ۲۲۱).

از دیگر سیاست هایی که می توان در بعد دینی به آن اشاره کرد این بود که آل کیا تلاش داشت تا از حمایت سادات، شیوخ برخوردار شود و با همسایگان شیعی مذهب خود که مذهبی همسو با آنان داشتند ارتباط برقرار کند. در ابتدای شکل گیری حکومت آل کیا، سید علی کیا از حمایت های معنوی و نظامی سادات مرعشی در مازندران بهره برد (مرعشی، ۱۳۶۴، صص ۲۹، ۳۰) حال اینکه سادات مرعشی مازندران هم نسب خود را مانند آل کیا به امام سجاد (ع) می رساندند (غفاری، ۱۳۴۳، ص ۸۸) و سید قوام الدین رهبر سادات مرعشی در مازندران مایل بود تا گیلان را از دست حکومت های محلی دیگر خارج کند و در اختیار حکومت آل کیا قرار دهد (مرعشی، ۱۳۶۱، ص ۱۹۶) و البته این حمایت از جانب آل کیا نیز به چشم می خورد و به بیانی دو طرفه بوده است و بارها حکومت مرعشیان مازندران از حمایت سادات کیایی بهره بردند (میر تیمور مرعشی، ۱۳۶۴، صص ۱۵۹، ۱۶۰).

از دیگر سیاست های دیگر آل کیا که در بعد دینی می توان به آن اشاره کرد، تشویق افرادی بود که از دیانت سابق خود دست بر می داشتند و مسلمان می شدند. در این صورت مورد حمایت کامل حکومت آل کیا قرار می گرفتند. نامه ای از خان احمد خان به دست آمده که مصداق این سیاست است. یکی از یهودیانی که مسلمان شده بود و در بین یهودیان دیگر تنها مانده و دچار مشکلاتی شده بود، به دستور خان احمد خان مورد حمایت کامل قرار گرفت تا در تأمین معیشت خود دچار مشکل نشود (نوزاد، ۱۳۷۳، ص ۱۴۵). از آنجا که یهودیان در گیلان به تجارت مشغول بودند، شاید بتوان احتمال داد که حمایت آل کیا از یهودیان نو مسلمان و نادیده گرفتن سابقه ی دینی آنان به جهت حفظ منابع مالی و رونق اقتصادی ناحیه ی تحت نفوذشان صورت گرفته باشد. از سوی دیگر می توان احتمال داد که قصد یهودیان نیز از تغییر دین حفظ منافع اقتصادی باشد.

در قلمرو بیه پیش قوانین شرعی به دستور خان احمد خان اجرا می شد. یکی از نامه هایی که در سال ۹۹۵ هجری قمری برای خان احمد خان نوشته شده است، به او یاد آور می شود که دستورات او در این زمینه به شدت اعمال شده (نوزاد، ۱۳۷۳، ص ۱۰۰). در نامه ای دیگر خان احمد خان کارگزاران خود را به اجرای عدالت امر داده است (همان، ص ۱۴۹).

آخرین موردی که می توان به آن اشاره کرد این است که آل کیا با مخالفان سیاسی خود نیز با شیوه های مختلف برخورد می کردند . پرداختن به این مسأله تحقیق جداگانه ای می طلبد که از موضوع پژوهش حاضر خارج است ، اما یک نکته در این رابطه جلب نظر می کند که می توان در زمره سیاست دینی این خاندان مورد بررسی قرار داد . اگر مخالفان سیاسی این خاندان از بین همین خاندان بودند ، در اغلب موارد ، از کشتن آنها صرف نظر می کرده اند و تنها به زندانی کردن یا تبعید او به جهت رفع خطر احتمالی آنها بسنده می شده است (مرعشی ، ۱۳۶۴ ، صص ۱۱۹ ، ۱۹۸) . آنها با اتخاذ این سیاست جایگاه و حرمت سادات را در بین اتباع خود حفظ می کردند .

نتیجه

حکومت آل کیا با ماهیتی مذهبی بر سر کار آمد. نمی توان تردید کرد که در علل ماندگاری این حکومت عوامل دیگری هم نقش داشت که پرداختن به آن از موضوع پژوهش حاضر خارج است. در بعد مذهبی سیاست هایی که حاکمان این حکومت در پیش گرفتند تأثیر زیادی در ثبات و دوام این حکومت داشت. این حکومت با انتساب خود به امامان شیعه توانستند حمایت مردم نواحی واقع در شرق سفید رود را به دست آورند. با تمامی همسایگان شیعی مذهب خود روابط حسنه برقرار کردند تا از حمایت مادی و معنوی آنان برخوردار گردند. با یک سیاست ظریف مذهبی به جنگ های خود رنگی دینی بخشیدند تا نشان دهند هدف از تمامی آنها تنها تبلیغ دین است نه توسعه طلبی.

با مخالفان و رقیبان مذهبی خود با خشونت برخورد کردند. آل کیا در طول حکومت خود سعی کرد از بروز اختلافات مذهبی در قلمرو خود بکاهد و قلمرو خود را بر خلاف بیه پس از اختلافات و گرایش های مختلف دینی حفظ کند. چه زمانی که شیعه ی زیدی بودند و چه آن هنگام که شیعه ی اثنی عشری را پذیرفتند. این سیاست دینی قلمرو آنان را از اختلافات مذهبی و سیاسی حفظ می کرد و به انسجام سیاسی آنان کمک می کرد. هر چند برخورد قهر آمیز آنان با مخالفان مذهبی قابل کتمان نیست با این وجود، در جنگ های مذهبی خود با اهالی نواحی تحت تصرف خود با خشونت برخورد نمی کردند. این رفتار منجر به اعتماد و حمایت ساکنان آن ناحیه می شد. شکی نیست که حکومت آل کیا پس از قدرت یابی، گروه های مذهبی دیگر را تحت فشار قرار داد، چرا که آنان می دانستند که به اندازه ای که قلمرو شان از اختلافات مذهبی کمتری برخوردار باشد، مدت طولانی تری می توانند حکومت کنند. قلمرو تحت نفوذ آنان بر خلاف نواحی واقع در غرب سفید رود از وحدت مذهبی برخوردار بود و عمده ترین تلاش فرمانروایان این حکومت حفظ وحدت مذهبی قلمرو خود بود.

گرچه منابع از شدت برخورد آل کیا نسبت به یهودیان یا مسیحیان مطالبی ذکر نکردند، اما در خصوص یهودیان این دوره شاهد تغییر گرایش مذهبی یهودیان به اسلام است. این نکته می تواند علل زیادی داشته باشد اما نزدیکترین احتمالی که می توان در باره ی این اقدام داد این است که یهودیان با توجه به موقعیت اقتصادی خود در گیلان، صرفاً به فکر حفظ منافع اقتصادی خود بودند و البته نباید فراموش کرد که آل کیا نیز با تظاهر به استقبال از این رویکردها، خواستار رونق بیشتر اقتصادی به ویژه در زمینه ی ابریشم در قلمرو خود بودند. مهمترین نتیجه ای که

نصیب حکومت آل کیا در مبارزه با مخالفان خود شد، ایجاد انسجام مذهبی و سیاسی بود که قلمرو بیه پس فاقد آن بودند.

منابع و مآخذ

- ۱- اشعری قمی ، سعد بن عبدالله ابی خلف ، تاریخ عقاید و مذاهب شیعه (المقالات و الفرق) ، تصحیح محمد جواد مشکور ، ترجمه یوسف فضایی ، تهران ، انتشارات عطایی ، ۱۳۷۱
- ۲- انصاری ، شمس الدین ، نخبه الدهر فی عجائب البر و البحر ، ترجمه حمید طبیبیان ، تهران ، بنیاد فرهنگستان های ایران ، ۱۳۵۷
- ۳- پاینده ، محمود ، قیام غریب شاه گیلانی مشهور به عادلشاه در دوره صفویه ، انتشارات سحر ، ۱۳۵۷
- ۴- ترکمان ، اسکندر بیگ منشی ، تاریخ عالم آرای عباسی ، تصحیح محمد اسماعیل رضوانی ، تهران ، انتشارات دنیای کتاب ، ۱۳۷۸
- ۵- رایینو ، ه . ل . ، ولایات دارلمرز ایران ، گیلان ، ترجمه جعفر خمami زاده ، انتشارات طاعتی ، ۱۳۷۴
- ۶- روملو ، حسن بیگ ، احسن التواریخ ، تصحیح عبدالحسین نوائی ، تهران ، انتشارات بابک ، ۱۳۸۴
- ۷- شوشتری ، قاضی نورالله ، مجالس المؤمنین ، تهران ، انتشارات اسلام ، ۱۳۷۷
- ۸- غفاری قزوینی ، قاضی احمد ، تاریخ جهان آراء ، به اهتمام مجتبی مینوی ، تهران ، انتشارات حافظ ، ۱۳۴۳
- ۹- مرعشی ، سید ظهیرالدین ، تاریخ گیلان و دیلمستان ، تصحیح منوچهر ستوده ، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران ، ۱۳۶۴
- ۱۰- مرعشی ، سید ظهیرالدین ، تاریخ طبرستان و رویان و مازندران ، به کوشش محمد حسین تسبیحی ، انتشارات شرق ، ۱۳۶۱
- ۱۱- مرعشی ، میر تیمور ، تاریخ خاندان مرعشی مازندران ، تصحیح منوچهر ستوده ، انتشارات اطلاعات ، ۱۳۶۴
- ۱۲- مقدسی ، ابو عبدالله محمد بن احمد ، احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم ، ترجمه علینقی منزوی ، شرکت مؤلفان و مترجمان ایران ، ۱۳۶۱
- ۱۳- منزوی ، علینقی ، « خاندان کارکیا در گیلان » ، گیلان نامه (مجموعه مقالات گیلان شناسی) ، ۱۳۶۹ ،

۱۴- میرابوالقاسمی ، سید محمد تقی ، سرزمین و مردم گیل و دیلم ، رشت انتشارات طاعتی ، بی تا ،

۱۵- نظام شاه دکنی ، خورشاه بن قباد الحسینی ، تاریخ ایلچی نظام شاه ، تصحیح محمد رضا نصیری - کوئیچی هانه دا ، تهران ، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی ، ۱۳۷۹

۱۶- نوزاد ، فریدون ، نامه های خان احمد خان گیلانی ، تهران ، بنیاد موقوفات محمود افشار یزدی ، ۱۳۷۳

۱۷- واله اصفهانی ، محمد یوسف ، خلد برین ، به کوشش میر هاشم محدث ، تهران ، بنیاد موقوفات محمود افشار یزدی ، ۱۳۷۲